

Cofnodion Amgylchedd Hanesyddol yng Nghymru: Safonau a Meincnodau

Datganiad o Ddibed

Lluniwyd y cofnodion amgylchedd hanesyddol yng Nghymru o ganlyniad i ddegawdau o waith ymchwil ac ymchwiliadau. Cânt eu cynnal a'u diwedddaru er budd y cyhoedd, a'u defnyddio yn unol â safonau cenedlaethol a rhyngwladol.

Mae Cofnodion Amgylchedd Hanesyddol yng Nghymru: Mae Safonau a Meincnodau yn esbonio sut y dylid cyrraedd y safonau a'r meincnodau y caiff cofnodion amgylchedd hanesyddol eu mesur yn eu herbyn bob pum mlynedd.

Er i'r canllawiau hyn gael eu llunio yn benodol ar gyfer sefydliadau sy'n gyfrifol am ddarparu cofnodion amgylchedd hanesyddol yng Nghymru, byddant yn berthnasol i ystod o gyrff cyhoeddus a gwirfoddol eraill, a chyrrff eraill yn y sector preifat, yn ogystal ag unigolion â diddordeb yn amgylchedd hanesyddol Cymru.

Llywodraeth Cymru
Parc Busnes Rhydycar
Merthyr Tudful
CF48 1UZ

E-bost: cadw@llwy.cymru

Cyhoeddwyd gyntaf gan Cadw yn 2017

Diwygiwyd 2025

Digidol ISBN 978-1-80633-038-6

© Hawlfraint y Goron 2025, Llywodraeth Cymru, Cadw, ac eithrio lle y'i nodir. WG52367

OGL Cadw yw gwasanaeth amgylchedd hanesyddol Llywodraeth Cymru, sy'n gweithio i sicrhau amgylchedd hanesyddol hygrych a ddiogelir yn dda i Gymru.

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

Llun y clawr: Mae Castell Caerw, Sir Benfro, yn heneb gofrestredig (© Hawlfraint y Goron (2017), Cadw, Llywodraeth Cymru).

Cynnwys

Cyflwyniad	04	Rhagor o Wybodaeth	13
1. Archwilio	06	Cysylltiadau	14
2. Y Meincnodau	06	Dolenni o'r ddogfen hon	14
2.1 Cynnwys a Chwmpas	06	Ôl-nodiadau	15
2.2 Safonau Data	08		
2.3 Mynediad Cyhoeddus ac Ymgysylltu â'r Cyhoedd	09		
2.4 Darparu Gwasanaethau	10		

Cyflwyniad

Ffurfiwyd yr amgylchedd hanesyddol yng Nghymru gan genedlaethau'r gorffennol. Mae'n amlygu ein gwreiddiau ac yn gwella ansawdd ein bywyd. Mae'r hanes o'n hamgylch yn rhoi i ni ymdeimlad o le ac yn ein helpu i ddiffinio ein hunain fel cenedl.

Mae'r amgylchedd hanesyddol hefyd yn adnodd bregus a chyfyngedig na ellir ei adnewyddu. Mae ein huchelgaïs i warchod a rheoli'r amgylchedd hanesyddol yn effeithiol yn dibynnu ar argaeledd gwybodaeth awdurdodol o ansawdd da.

Mae'n rhaid i gofnodion amgylchedd hanesyddol gyrraedd safonau penodol, a nodir gan MIDAS Heritage¹ ac a ddatblygwyd i'w defnyddio yng Nghymru gan Weithgor Safonau Data Amgylchedd Hanesyddol Cymru². Mesurir y graddau y cynhelir y safonau drwy gydymffurfiaeth â'r meincnodau a gyhoeddir yn y canllawiau hyn. Caiff cydymffurfiaeth â'r meincnodau hyn ei hadolygu gan archwiliad bob pum mlynedd.

Gellir dod o hyd i gyngor ar arferion gorau ar gyfer datblygu a rheoli cofnodion amgylchedd hanesyddol yn Llawlyfr Cofnodion Amgylchedd Hanesyddol y DU.³

1— Archwilio

O dan ei drefniadau gweithredu gyda Llywodraeth Cymru, mae Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru (CBHC) yn gyfrifol am oruchwylio cofnodion sy'n ymwneud â'r amgylchedd hanesyddol⁴.

Ar ran Gweinidogion Cymru, bydd CBHC yn monitro safonau a lefelau gwasanaeth cofnodion amgylchedd hanesyddol yng Nghymru drwy gydgyssylltu a dilysu archwiliadau. Cynhelir archwiliadau ar gylch pum mlynedd er mwyn adolygu ansawdd data, dangos perfformiad yn erbyn pob un o'r dangosyddion penodedig a nodi anghenion ar gyfer gwella.

Yn dilyn pob archwiliad, caiff cynlluniau pum mlynedd eu llunio er mwyn nodi blaenoriaethau ar gyfer gwaith gwella, gan gynnwys ymateb i adborth gan ddefnyddwyr.

Ar ran Gweinidogion Cymru, bydd Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Llywodraeth Cymru (Cadw) yn cyhoeddi adroddiad cryno ar-lein ar yr archwiliad o gofnodion amgylchedd hanesyddol. Cyhoeddir crynodeb o bob archwiliad o gofnodion amgylchedd hanesyddol ar-lein gan Heneb: Ymddiriedolaeth Archaeoleg Cymru.⁵

2— Y Meincnodau

Mae CBHC wedi datblygu cyfres o feincnodau y caiff pob cofnod amgylchedd hanesyddol ei asesu yn eu herbyn er mwyn gwneud yn siŵr eu bod yn cyrraedd y safonau gofynnol. Er mwyn cyrraedd y safonau hyn, mae'n rhaid i gofnodion amgylchedd hanesyddol gyrraedd meincnodau mewn pedwar maes allweddol:

1. Cynnwys a chwmpas
2. Safonau data
3. Mynediad cyhoeddus ac ymgysylltu â'r cyhoedd
4. Darparu Gwasanaeth

2.1 Cynnwys a Chwmpas

Meincnod 1: Cofnod amgylchedd hanesyddol sy'n cynnwys gwybodaeth am safleoedd, digwyddiadau a llyfryddiaethau sy'n cydymffurfio â gofynion adran 194 o Ddeddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023 o ran cynnwys a chwmpas.

Ni ddylai fod unrhyw derfynau amserol ar y wybodaeth a gofnodir mewn cofnod amgylchedd hanesyddol: dylai gynnwys data sy'n ymwneud â phob cyfnod, o'r gweithgarwch dynol cynharaf i'r presennol.

Diffinnir terfyn daearyddol cofnod amgylchedd hanesyddol gan ffin weinyddol yr awdurdod(au) lleol a gwmpesir ganddo. Yn achos awdurdodau lleol sy'n cynnwys arfordir, mae ymestyn cwmpas daearyddol

cofnod amgylchedd hanesyddol tua'r môr y tu hwnt i'r ffin weinyddol yn debygol o gynyddu cyfraniad yr awdurdod at lunio Cynlluniau Rheoli Traethlin a chynllunio morol, yn ogystal â rhoi darlun mwy cyflawn o orffennol yr ardal. Er enghraifft, er mwyn cofnodi'r effaith y mae erydu arfordirol neu gynydd yn lefel y môr, sydd i'w priodoli i newid yn yr hinsawdd nawr ac yn y gorffennol, yn ei chael ar dreftadaeth ddiwylliannol.

Mae CBHC yn cynnal cofnod morwrol Cymru sy'n cynnwys cofnodion llongau ac awyrennau a gollwyd ar y môr, ac ardaloedd â photensial archaeolegol mawr. Mae'r cofnod hwn yn rhan o Gofnod Henebion Cenedlaethol Cymru⁶, ac mae ar gael i'w ddefnyddio gan yr awdurdod cynllunio lleol ac fe'i defnyddir gan Lywodraeth Cymru wrth wneud gwaith cynllunio ar y môr.

Mae angen rheoli cofnodion amgylchedd hanesyddol yn weithredol er mwyn iddynt adlewyrchu natur newidiol yr amgylchedd hanesyddol a'n dealltwriaeth o'i arwyddocâd yn briodol⁷. Rhaid diweddarau cofnodion amgylchedd hanesyddol yn rheolaidd â gwybodaeth gywir, gan gynnwys:

- darganfyddiadau a deongliadau newydd
- dynodiadau newydd a diwygiedig
- yr ymchwil a'r cyhoeddiadau diweddaraf
- cofnodion a chanlyniadau ymchwiliadau newydd
- newidiadau sylweddol i'r asedau hanesyddol a gofnodwyd eisoes.

Daw gwybodaeth o'r fath o amrywiaeth o ffynonellau, o ddarganfyddiadau ar hap gan aelodau o'r cyhoedd a darganfyddiadau annisgwyl gan berchnogion eiddo, datblygwyr a rheolwyr tir i ymchwiliadau systematig a wneir fel rhan o arolygon cenedlaethol, gwaith ymchwil a arweinir gan brifysgolion, gwaith maes a gwaith cofnodi a ariennir gan ddatblygwyr, prosiectau cymunedol neu ymchwil breifat.

Dylai trefniadau fod ar waith er mwyn sicrhau y caiff gwybodaeth am asedau treftadaeth a'r amgylchedd hanesyddol ehangach, a gynhyrchir fel rhan o'r broses gynllunio, ei hadneuo yn y cofnod amgylchedd hanesyddol priodol. Dylid cadw archif y prosiect gyda storfa archif achrededig megis CBHC hefyd.

Dangosyddion

- Data a gaiff eu diweddarau'n rheolaidd.
- Ymdriniaeth gynhwysfawr o'r adnodd amgylchedd hanesyddol.
- System wybodaeth sy'n integreiddio data gofodol â gwybodaeth sy'n seiliedig ar destun, gwybodaeth ddigidol a gwybodaeth ar ffurf copi caled
- Trefniadau ar gyfer cysylltu'n rheolaidd ag awdurdodau lleol, ac awdurdodau Parciau Cenedlaethol yng Nghymru a Cyfoeth Naturiol Cymru er mwyn adolygu eu cyfraniad at ddata cofnodion amgylchedd hanesyddol a'r defnydd a wnânt o'r data hynny.

Meincnod 2: Casgliad cyfeiro ategol o ddeunydd ar ffurf copi caled a deunydd digidol a gaiff ei gatalogio a'i reoli.

Mae angen i gofnod amgylchedd hanesyddol gadw casgliadau o ddeunyddiau cyfeirio cyhoeddedig a chopïau gwaith o ddeunydd archifol sy'n ategu'r wybodaeth ddigidol a geir yn ei gronfa ddata.

Mae gan gasgliadau cyfeirio ategol rôl werthfawr i'w chwarae o ran ateb ymholiadau. Dylid cadw a chynnal casgliadau o dan amodau amgylcheddol ac amodau storio priodol er mwyn eu diogelu yn yr hirdymor.

Dangosyddion

- Mae'n rhaid cadw a chynnal deunydd cyfeirio ategol o dan amodau amgylcheddol priodol.
- Mae'n rhaid croesfynegio'r catalog o gasgliadau cyfeirio â'r cofnod cyfrifiadurol.
- Dylid cynnwys rhaglen ar gyfer digideiddio deunydd sy'n cael ei reoli'n uniongyrchol gan y cofnod amgylchedd hanesyddol mewn blaengynlluniau blynyddol lle y bo'n briodol.

Meincnod 3: Datganiad o bolisi ar gyfer adneuo deunydd archif sylfaenol.

Dylai deunydd archifol gwreiddiol a reolir neu a gaffaelir gan y cofnod amgylchedd hanesyddol (lle nad yw'r sawl sy'n cynhyrchu'r data yn gyfrifol am eu hadneuo a/neu nad oes unrhyw opsiynau gorfodi ar gael) gael ei adneuo

gydag archif achrededig megis Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru.⁸ Gall CBHC gynnig cyngor a dylid ymgynghori ag ef yn gynnar lle y bo'n bosibl.

Dangosyddion

- Dylid adneuo deunydd archif sylfaenol (digidol ac annigidol) a reolir neu a gaffaelir gan y cofnod amgylchedd hanesyddol gydag archif achrededig megis Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru.
- Bydd angen polisi gwaredu ar gyfer trosglwyddiadau fesul cam, gan gynnwys meini prawf amser.

2.2

Safonau Data

Meincnod 4: Cydymffurfio â safonau data cenedlaethol.

Diffinnir safonau data cenedlaethol gan safon MIDAS Heritage ar gyfer cofnodion amgylchedd hanesyddol.⁹ Mae gwaith mynegeo data o safon uchel a bodolaeth data a mapiau gofodol da yn hanfodol er mwyn chwilio (a chroeschwilio) cofnod amgylchedd hanesyddol yn effeithiol. Mae'n hanfodol defnyddio terminoleg y cytunwyd arni yn genedlaethol. Cynhelir casgliad o 'eirfaedd' terminoleg y cytunwyd arnynt gan y Forum on Information Standards in Heritage (FISH)¹⁰.

Hon yw'r ffynhonnell ddiffiniol o wybodaeth am y derminoleg genedlaethol yr argymhellir y dylid ei defnyddio ar y cyd â safon MIDAS Heritage.

Mae CBHC yn hwyluso'r gwaith o ddatblygu a chynnal safonau data yng Nghymru ac yn cynnull Gweithgor Safonau Data Amgylchedd Hanesyddol Cymru, sy'n lledaenu arferion gorau. Disgwylir i staff Cofnod yr Amgylchedd Hanesyddol (HER) ledled Cymru gymryd rhan yn y grŵp hwn.

Dangosyddion

- Cydymffurfiaeth â safon sylfaenol MIDAS Heritage fel y'i cymhwysir yng Nghymru ac â therminoleg y cytunwyd arni gan Weithgor Safonau Data Amgylchedd Hanesyddol Cymru.
- Cydymffurfiaeth â safonau cenedlaethol ar gyfer data gofodol a chanllawiau ar arfer da o ran system gwybodaeth ddaearyddol (GIS).
- Llawlyfr cofnodi ategol sy'n nodi rheolau, protocolau a safonau ar gyfer mewnbynnu data.
- Cymryd rhan yng Ngweithgor Safonau Data Amgylchedd Hanesyddol Cymru er mwyn datblygu, hyrwyddo a gweithredu safonau data yng Nghymru.

Meincnod 5: Rhannu a chyfnewid data â sefydliadau perthnasol eraill.

Dylai cofnodion amgylchedd hanesyddol allu darparu data digidol, a’u derbyn a’u hymgorffori, mewn fformatau y bwriedir iddynt helpu i gyfnewid data rhwng systemau gwybodaeth cydnaws priodol. Yn benodol, dylent allu rhyngweithredu â systemau GIS corfforaethol a systemau cynllunio cefn swyddfa’r awdurdodau cynllunio lleol a gwmpesir ganddynt.

Mae rhannu data a chydweithio rheolaidd rhwng prif ddeiliaid cofnodion gwybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol yng Nghymru, gan gynnwys cofnodion

yr amgylchedd hanesyddol, yn cael ei sefydlu gan Weithgor Safonau Data yr Amgylchedd Hanesyddol (HEDS), a gaiff ei gynnull a’i gadeirio gan CBHC. Mae’r grŵp yn hyrwyddo ac yn hwyluso egwyddorion mynediad hawdd, rhannu data a chydweithredu fel y gall sefydliadau sy’n cymryd rhan gael y wybodaeth angenrheidiol i fwrw iddi gyda’u hanghenion busnes. Disgwylir i staff cofnodion yr amgylchedd hanesyddol gymryd rhan yn y camau gweithredu a’r blaenoriaethau y cytunir arnynt gan y grŵp.

Dangosyddion

- a. Rhaglen reolaidd o rannu a chyfnewid gwybodaeth â darparwyr gwybodaeth eraill yn sector yr amgylchedd hanesyddol yn unol ag ymarfer Gweithgor Safonau Data yr Amgylchedd Hanesyddol (HEDS).
- b. Darparu data yn rheolaidd i Cymru Hanesyddol¹¹ mewn fformat y cytunwyd arno gyda CBHC.

2.3

Mynediad Cyhoeddus ac Ymgysylltu â’r Cyhoedd

Meincnod 6: Cyfleusterau a ddarperir ar gyfer gwasanaethau defnyddwyr gan gynnwys ymholiadau gan ymwelwyr ac ymholiadau drwy’r post, dros y ffôn ac ar-lein, yn unol ag adran 195 o Ddeddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023.

Mae’n rhaid sicrhau bod cofnodion amgylchedd hanesyddol ar gael i’r cyhoedd eu harchwilio, darparu gwybodaeth mewn ymateb i geisiadau rhesymol, gan gynnwys am gopiâu o ran o’r cofnod, a rhoi cymorth er mwyn helpu pobl i gael gafael ar y wybodaeth a’i dehongli.

Fel arfer mae defnyddwyr cofnodion amgylchedd hanesyddol yn cynnwys datblygwyr, ymgynghorwyr cynllunio/amgylcheddol, ymgymrwyr statudol, perchnogion eiddo, rheolwyr tir, ffermwyr, ymchwilwyr academiaidd, cymdeithasau lleol, haneswyr/ archeolegwyr amatur, athrawon, myfyrwyr ac aelodau o’r cyhoedd â diddordeb — yn ogystal â gweithwyr proffesiynol ym maes yr amgylchedd hanesyddol sy’n gweithio yn y sector cyhoeddus, y sector preifat a’r sector gwirfoddol.

O ganlyniad, mae’n bosibl y bydd angen cyfryngu a dehongli cynnwys confensiynol a chynnwys ar-lein, gan ddibynnu ar y defnyddiwr.

Mae’n debyg y bydd gan bob defnyddiwr anghenion penodol, a fydd yn gofyn am lefelau gwahanol o gymorth ac amseroldeb mynediad amrywiol. Er mwyn sicrhau’r lefel uchaf bosibl o fynediad cyhoeddus, bydd angen amrywiaeth o drefniadau mynediad, gan gynnwys, er enghraifft, gyfleusterau ar gyfer ymwelwyr â’r cofnod amgylchedd hanesyddol ac ar gyfer ymdrin ag ymholiadau dros y ffôn ac ymholiadau electronig.

Dylai staff y cofnod amgylchedd hanesyddol allu darparu gwasanaeth effeithiol i bob defnyddiwr, tra’n rheoli galwadau eraill ar eu hamser. Dylid cyhoeddi amser ymateb penodol ar gyfer ymholiadau a dylid ystyried mai dyma’r amser ymateb hwyaf a ganiateir.

Dylai gwasanaethau cofnodion amgylchedd hanesyddol fod ar gael ar-lein a dylai fod cyfeiriadau clir atynt ar wefannau perthnasol gan gynnwys rhai’r awdurdodau lleol a gwmpesir gan y gwasanaeth. Dylid hefyd sicrhau bod cynnwys perthnasol ar-lein hefyd ar gael drwy borth Cymru Hanesyddol a gynhelir gan CBHC.¹²

Dangosyddion

- a. Ardal waith sydd â chyfarpar priodol ac a reolir ar gyfer defnyddwyr, gan gynnwys goruchwyliaeth gan staff a all ymateb i ymholiadau.
- b. Trefniadau ar gyfer ymateb i ymholiadau gan ymwelwyr ac ymholiadau drwy’r post, dros y ffôn a thrwy e-bost o fewn amserau ymateb cyhoeddedig.
- c. Mynediad cyhoeddus am ddim ar-lein i fynegai safleoedd cronfa ddata’r cofnod amgylchedd hanesyddol o leiaf drwy’r rhyngwrdd.

Meincnod 7: Dull effeithiol o gael adborth gan ddefnyddwyr sy'n ymweld, defnyddwyr o bell a defnyddwyr ar-lein.

Dylai cofnodion amgylchedd hanesyddol fynd ati i wella'r gwasanaeth y maent yn ei ddarparu i ddefnyddwyr drwy gasglu adborth a gweithredu arno yn gyson.

Dangosyddion

- Cofnod a gynhelir o ddefnyddwyr a'u mathau o ymholiadau sy'n deillio o ddefnydd lleol ac o bell (er enghraifft, defnydd o'r we, ymholiadau dros y ffôn ac ymweliadau gan ymchwilwyr).
- Gwybodaeth a gesglir yn systematig am foddhad defnyddwyr.
- Dull o ymgynghori â rhanddeiliaid allweddol a defnyddwyr gwasanaethau er mwyn datblygu blaengynlluniau.

Meincnod 8: Gweithgareddau allgymorth sy'n seiliedig ar y cofnod amgylchedd hanesyddol er mwyn hyrwyddo gwybodaeth ehangach a defnydd o'r cofnod amgylchedd hanesyddol.

Dylai fod gan bob cofnod amgylchedd hanesyddol raglen allgymorth sy'n hyrwyddo'r cofnod amgylchedd hanesyddol ac yn annog pobl i wneud mwy o ddefnydd ohono. Mae hyn yn hanfodol i wneud y canlynol:

- nodi a thargeddu cynulleidfaoedd newydd ar gyfer y cofnod amgylchedd hanesyddol
- cadw ac annog defnyddwyr presennol cofnodion amgylchedd hanesyddol
- creu cyfleoedd i gymunedau lleol gymryd rhan yn y gwaith o gynnal a gwella'r cofnod amgylchedd hanesyddol
- datblygu synergeddau â gweithgareddau allgymorth a gyflawnir gan wasanaethau treftadaeth a gwasanaethau amgylcheddol eraill.

Dangosydd

- Datblygu, nodi a gwerthuso effeithlonrwydd gweithgareddau allgymorth i ddatblygu cynulleidfaoedd newydd a hyrwyddo defnydd ehangach o adnoddau yn seiliedig ar ymatebion defnyddwyr ac ymchwil i'r farchnad. Gallai hyn amrywio o fformatau cyfryngol a fformatau data newydd i arddangosfeydd, taflenni, llwybrau, diwrnodau agored, rhaglenni maes, ac ati.

2.4

Darparu Gwasanaethau

Meincnod 9: Diffinnir polisïau a gwasanaethau yn glir ac maent ar gael i ddefnyddwyr yn electronig ac ar ffurf copi called.

Er mwyn rheoli cofnod amgylchedd hanesyddol yn effeithiol, mae'n rhaid i wasanaethau cofnodion amgylchedd hanesyddol ddatblygu, ac adolygu'n rheolaidd, bolisïau sy'n cydymffurfio â deddfwriaeth berthnasol, gan gynnwys ond heb fod yn gyfyngedig i'r canlynol:

- Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023¹³
- Deddf Cydraddoldeb 2010¹⁴
- Deddf Diogelu Data 2018¹⁵
- Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000¹⁶
- Rheoliadau Gwybodaeth Amgylcheddol 2004¹⁷
- Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011¹⁸
- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015¹⁹
- Deddf Cynllunio (Cymru) 2015²⁰
- Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016²¹

Mae'n rhaid i bolisiau ar gyfer rheoli eu cofnod gydymffurfio â chyfraith hawlfraint y DU²². Yn gyffredinol, dylid sefydlu hawlfraint mewn perthynas â chynnwys cofnod amgylchedd hanesyddol a'i diogelu mewn ffordd sy'n sicrhau y bydd y cyhoedd yn gallu gwneud defnydd anghyfyngedig ohono yn y dyfodol.

Yn ymarferol, daw cynnwys o amrywiaeth eang o ffynonellau. Mae'n rhaid hysbysu'r rhai sy'n cyfrannu gwybodaeth y bydd ar gael i'r cyhoedd a dylai hawllldiad perchenogaeth hawlfraint gael ei lofnodi lle bynnag y bo'n bosibl.

Bydd angen i gofnodion amgylchedd perthnasol ystyried hawlfreintiau a thrwyddedau trydydd partion sy'n ymwneud â deunydd a gaffaelir ganddynt er mwyn osgoi eu torri.

Dangosyddion

- a. Lefelau gwasanaeth a nodir mewn polisiau ysgrifenedig sy'n cwmpasu:
 - y dibenion y cynhelir y cofnod amgylchedd hanesyddol ar eu cyfer
 - cwmpas, cwmpas daearyddol a chynnwys adnoddau gwybodaeth sydd ar gael drwy'r gwasanaeth (digidol, annigidol a chasgliadau cyfeirio)
 - y grwpiau proffesiynol a chyhoeddus y mae'n ceisio eu gwasanaethu
 - mynediad at gofnodion, gan gynnwys trefniadau ar gyfer diwallu anghenion mathau gwahanol o ddefnyddiwr
 - trefniadau ar gyfer adneuo deunyddiau archifol sylfaenol.
- b. Cyhoeddi manylion am ddefnydd cyhoeddus, gan gynnwys oriau agor a pholisi codi tâl.

Meincnod 10: Staff i reoli'r cofnod amgylchedd hanesyddol a'i wasanaethau.

Mae'n rhaid i ddarparwyr gwasanaethau cofnodion amgylchedd hanesyddol gyflogi staff curadol cymwys ac ymroddedig â chymwysterau priodol i lunio eu cofnod a'i ddiweddarau, a chyfathrebu'n effeithiol â'r cynulleidfaoedd amrywiol sy'n ei ddefnyddio.

Dylai'r staff gynnwys personél â'r cymwysterau a'r profiad sy'n briodol i gasglu, curadu a dehongli amrywiaeth eang o adnoddau gwybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol a chyfryngu mynediad atynt.

Mae'n hanfodol cynnal sgiliau staff cofnodion amgylchedd hanesyddol fel y gallant ddarparu gwasanaethau gwybodaeth a gwasanaethau cynghori o ansawdd uchel gan lynu wrth Safonau a Chanllawiau perthnasol Sefydliad Siartredig yr Archaeolegwyr. Felly, dylai datblygiad proffesiynol parhaus (DPP) a hyfforddiant fod ar gael iddynt.

Dangosyddion

- a. Dylai'r staff gynnwys personél â chymwysterau, profiad ac aelodaeth o gyrff proffesiynol perthnasol sy'n briodol i reoli amrywiaeth eang o adnoddau gwybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol.
- b. Cynllun hyfforddi i helpu staff i barhau i ddatblygu.
- c. Dylai nifer y staff Cyfwerth ag Amser Llawn (FTE) fod yn gymesur â lefel y gwasanaeth a maint y gwaith sy'n ofynnol.

Meincnod 11: Cytundebau seilwaith a chymorth ar gyfer systemau hanfodol a chynllun parhad gwasanaeth.

Mae'n rhaid darparu digon o le er mwyn sicrhau gweithrediad effeithiol y cofnod amgylcheddol hanesyddol o ddydd i ddydd, gan gynnwys darparu ar gyfer mynediad cyhoeddus ac ar gyfer storio adnoddau annigidol.

Mae'n rhaid rhoi gweithdrefnau cadarn ar waith ar gyfer storio data, diogelwch, rheoli risg ac adfer wedi trychineb er mwyn diogelu rhag ymddygiad maleisus, ei ganfod a'i gywiro fel y gall technoleg a gwasanaethau hanfodol wrthsefyll heriau aflonyddol megis ymosodiadau seibr. Dylai fod gan bob eitem o feddalwedd ddogfennaeth system glir a chyfredol, yn arbennig meddalwedd bwrpasol.

Dangosyddion

- Polisiau ar gyfer diogelu systemau data a gwybodaeth sy'n lliniaru bygythiadau cymwys.
- Cynllun asesu risg a pharatoi ar gyfer argyfwng er mwyn sicrhau parhad gwasanaeth.
- Trefniadau ar gyfer cefnogi systemau gwybodaeth.
- Prosesau cadarn ar waith ar gyfer trwyddedu data er mwyn lleihau'r potensial o gamddefnyddio data a ddarperir gan gofnodion yr amgylchedd hanesyddol, ac mae polisiau ar waith fel y gellir cymryd camau gweithredu os canfyddir bod data yn cael ei gamddefnyddio.
- Adolygu cytundebau cymorth yn rheolaidd.
- Cydymffurfio â gofynion diogelwch digidol cyfredol o ran arferion gorau.

Rhagor o Wybodaeth

Deddfwriaeth a Chanllawiau

[Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2023](#)

[Cofnodion Amgylchedd Hanesyddol](#)

[Forum on Information Standards in Heritage](#)

[MIDAS Heritage — Historic England](#)

Cofnodion yng Nghymru

Archwilio — mae'n galluogi'r cyhoedd i weld y cofnodion amgylchedd hanesyddol ar gyfer pob ardal awdurdod lleol yng Nghymru. Caiff Archwilio ei gynnal a'i ategu â rhagor o wybodaeth a gedwir gan ymddiriedolaethau archaeolegol Cymru. www.archwilio.org.uk

Cof Cymru — Cofnod ar-lein Cadw o asedau hanesyddol cenedlaethol Cymru, sy'n cynnwys adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, llongddrylliadau a warchodir, Safleoedd Treftadaeth y Byd a thirweddau hanesyddol cofrestredig. [Cof Cymru — Cadw](#)

Coflein — [Y catalog ar-lein o archaeoleg, adeiladau a threftadaeth ddiwydiannol ac arforol yng Nghymru](#)

Cymru Hanesyddol — porth ar-lein i gofnodion amgylchedd hanesyddol cenedlaethol a rhanbarthol. [Cymru Hanesyddol](#)

LANDMAP — yr adnodd sylfaenol ar-lein ynghylch tirwedd a gynhelir gan Cyfoeth Naturiol Cymru. [Cyfoeth Naturiol Cymru / LANDMAP — Llinell Sylfaen Tirwedd Cymru](#)

Mae setiau data LANDMAP hefyd yn cael eu cyhoeddi i'w lawrlwytho i'w defnyddio ar system gwybodaeth ddaearyddol (GIS) ar MapDataCymru. [Catalog Data | MapDataCymru](#)

Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru — mae'n cofnodi'r gwahanol ffurfiau a sillafiadau a ddefnyddir ar gyfer enwau nodweddion topograffig, cymunedau, prif ffyrdd, strwythurau ac agweddau eraill ar y dirwedd a gofnodir mewn ffynonellau sy'n rhagddyddio'r Rhyfel Byd Cyntaf. [Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru](#)

Cofnodion Treftadaeth yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol Ar-lein — mae'n darparu gwybodaeth am asedau hanesyddol a leolir ar dirddaliadaethau'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol. [Cofnodion Treftadaeth yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol Ar-lein](#)

Rhestr o Feysydd Brwydro Hanesyddol yng Nghymru www.meysyddbrwydro.cymru/

Mapiau Degwm Cymru — mapiau degwm hanesyddol sy'n darparu ffynhonnell ddefnyddiol iawn o wybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol. [Mapiau Degwm Cymru – Hafan](#)

Cysylltiadau

Cadw [Cysylltu â ni](#)

Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru [CBHC — Cysylltu neu Archebu](#)

Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru [CBHC — Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru](#)

Awdurdodau Cynllunio. Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth a chynllunio trwy wefan yr awdurdod lleol perthnasol.

Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth awdurdodau'r Parciau Cenedlaethol drwy'r wefan berthnasol.

[Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog](#)

[Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro — Arfordir Llawn Rhyfeddod](#)

[Parc Cenedlaethol Eryri](#)

[Cyfoeth Naturiol Cymru — Cysylltu â ni](#)

Dolenni o'r ddogfen hon

Lle mae'r ddogfen hon yn cynnwys dolenni i wefannau ac adnoddau eraill a ddarperir gan drydydd partion, darperir y dolenni hyn er gwybodaeth i chi yn unig. Ni ddylid ystyried bod rhestru dolenni yn gymeradwyaeth o unrhyw fath. Nid oes gan Cadw reolaeth dros gynnwys nac argaeledd tudalennau y ceir dolenni iddynt ac nid ydym yn derbyn unrhyw gyfrifoldeb amdanynt nac am unrhyw golled neu niwed a allai ddeillio o'ch defnydd ohonynt.

- 1 MIDAS Heritage — The UK Historic Environment Data Standard, fersiwn 1.1, Forum on Information Standards in Heritage, 2012
[MIDAS Heritage — Historic England](#)
- 2 Gweithgor Safonau Data Amgylchedd Hanesyddol Cymru
www.cbhc.gov.uk/darganfod/safonau-datar-amgylchedd-hanesyddol/
- 3 Llawlyfr HER y DU
[UK HER Manual — Knowledge Hub](#)
- 4 Adroddiad cryno ar yr archwiliad o gofnodion amgylchedd hanesyddol yng Nghymru.
www.cadw.gov.wales/historicenvironment/recordsv1/historicenvironmentrecords/?skip=1&lang=cy
- 5 Heneb: Ymddiriedolaeth Archaeoleg Cymru
www.heneb.org.uk/cy/
- 6 Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru yw'r casgliad archif genedlaethol o wybodaeth am amgylchedd hanesyddol Cymru. Gellir ei gyrchu ar-lein trwy Coflein.
[Coflein – y catalog ar-lein o archaeoleg, adeiladau a threftadaeth ddiwydiannol ac arforol yng Nghymru](#)
- 7 Er mwyn deall yr arwyddocâd, cyfeiriwch at Egwyddorion Cadwraeth Cadw ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cymru/Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011
[Egwyddorion Cadwraeth — Cadw](#)
- 8 Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru yw'r casgliad archif genedlaethol o wybodaeth am amgylchedd hanesyddol Cymru. Gellir ei gyrchu ar-lein trwy Coflein.
[Coflein – y catalog ar-lein o archaeoleg, adeiladau a threftadaeth ddiwydiannol ac arforol yng Nghymru](#)
- 9 MIDAS Heritage — Safon Data Amgylchedd Hanesyddol y DU, fersiwn 1.1, Forum on Information Standards in Heritage, 2012
[MIDAS Heritage — Historic England](#)
- 10 [Forum on Information Standards in Heritage \(FISH\)](#)
- 11 Mae Cymru Hanesyddol yn borth ar-lein i gofnodion amgylchedd hanesyddol cenedlaethol a rhanbarthol yng Nghymru
[Cymru Hanesyddol](#)
- 12 Mae Cymru Hanesyddol yn borth ar-lein i gofnodion amgylchedd hanesyddol cenedlaethol a rhanbarthol yng Nghymru
[Cymru Hanesyddol](#)
- 13 [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2023](#)
- 14 [Deddf Cydraddoldeb 2010](#)
- 15 [Deddf Diogelu Data 2018](#)
- 16 [Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000](#)
- 17 [Rheoliadau Gwybodaeth Amgylcheddol 2004](#)
- 18 [Mesur y Gymraeg \(Cymru\) 2011](#)
- 19 [Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol \(Cymru\) 2015](#)
- 20 [Deddf Cynllunio \(Cymru\) 2015](#)
- 21 [Deddf yr Amgylchedd \(Cymru\) 2016](#)
- 22 [Deddf Hawlfraint, Dyluniadau a Phatentau 1988](#)

